

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּת יָמִיִּם HEMDAT YAMIM

וישלח תשס"ט פרשת שבוע

ועוד על 'אלהים' ומנהיגים לאומיים הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פגישתם של יעקב ועשיו מתוארת בתורה שלש פעמים, בכל פעם מבחינה אחרת. המשותף לשלשת הפגישות הוא השימוש המודגש בכינוי 'אלהים'.

הפגישה הראשונה מסתתרת בסוף פרשת ויצא (ראשונים ואחרונים רבים ממליצים להתחיל לקרא את הפרשה הנוכחית מסוף (כולל) הפרשה הקודמת), וז"ל הכתוב:
"וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדָרְכוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מִלְאָכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כְּאִשְׁרָךְ רָאִים מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵים" (בראשית ל"ב ב-ג).
יש אומנם בחז"ל וגם בראשונים כדוגמת דברי רש"י) הקושרים את סוף פרשת ויצא לתחילתה, אבל אי אפשר להתעלם מהקשר גם לפרשת וישלח (כדוגמת דברי הרמב"ן החולק על רש"י), עיינו בדברינו לפרשת ויצא "חמדת ימים" תשס"ז באתר 'ארץ חמדה'.

הפגישה השניה היא עדיין עם מלאך - שרו של עשיו, וז"ל הכתוב:
"וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: ... וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שָּׂמְךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עוֹד שָׂמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשֵׁים וְתוֹכַל: ... וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנְצַל נַפְשִׁי" (שם, שם כה-לא).

הפגישה השלישית והאחרונה מתקיימת פנים אל פנים עם עשיו, והכתוב מדגיש:
"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֵל נָא אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחַתְּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרָאת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּצְרַנְנִי" (שם ל"ג י).

לביטוי "אלהים" יש במקרא שלש משמעויות.

- * הראשונה: כשמו של הקב"ה ואז יש המקפידים לבטאו "אלקים".
- * השניה: דיין כמו בפסוק:
"... עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁנִיחָם אֲשֶׁר יִרְשָׁעוּ אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׂנֵים לְרַעְהוּ" (שמות כ"ב ח).
- * השלישית: מנהיג מדיני, שר, נשיא או מלך כמו בתקבולת:
"אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל וְנִשְׂיָא בְעַמְךָ לֹא תֵאָר" (שם, שם כז).

יעקב יצא לדרך כבוד-אדם פרטי, והוא חוזר לארץ ישראל כמנהיג של כמה מחנות. המחנה שלו הוא מחנה עם מנהיג - "מחנה אלהים". לכן, שאלת הפגישה עם עשיו, איננה שאלת שלום הבית הפנימי בתוך משפחת יצחק ורבקה, כי אם השאלה הלאומית! מי הוא המנהיג הלאומי באזור, במזרח התיכון בכלל ובארץ ישראל בפרט? שאלת הבכורה ושאלת הברכות איננה עניינם של שני אחים אלא של שני לאומים, כמו שהתבאר בנבואת רבקה. המאבק המתואר בפגישה השניה, הוא לכל הדעות מאבק לאומי, שבסופו ברור שיעקב הוא מנהיג לאומי "כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים" גם "שְׂרִיתָ" מלשון שר ושררה. המאבק לא הוכרע סופית כיון שיעקב לא יצא מנצח גמור מן המאבק. לצערנו הרב, גם הפגישה השלישית איננה מביאה לידי הכרעה את השאלה הלאומית. אחרי ששרו של עשיו קורא ליעקב ישראל, "כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים", יעקב הוא זה שקורא לעשיו 'אלהים' - "רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרָאת פְּנֵי אֱלֹהִים". אף על פי שמבחינה פרטית, קנה יעקב את הבכורה ולקח את הברכות, שאלת ההנהגה הכללית-הלאומית נשארה ללא הכרעה וחזרנו אל נקודת המוצא "שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנְךָ וְשְׁנֵי לְאָמִים מִמֶּעַדְךָ יִפְרְדוּ וְלֹאִים מֵלֹאִים יִצְמָחוּ".

הבה נתפלל כי בקרוב נגיע גם לנקודת הסיום: "וַיִּבְרַח יַעֲבֹד צְעִיר" "וְעָלוּ מוֹשָׁעִים בְּהָר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט (=להנהיג) אֶת הָרַע וְעָשׂוּ וְהִיָּתָה לִיקְזָק הַמְּלוֹכָה" (עובדיה א' כא).

תנחומים למשפחת וסרטיל על הסתלקות ראש המשפחה ר' אשר וסרטיל ז"ל
אוהב תורה ומוקיר רבנו, שותף להרבצת תורה לרבים
בנחמת ציון ובבנין ירושלים תנוחמו

ERETZ HEMDAH
5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר
רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

מוקדש לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

חיוב הוצאת ממון לשם השבת אבידה

הרב יואב שטרנברג

כסיום לעיסוקנו בהלכות השבת אבידה, נעסוק בגליון הנוכחי בשאלה אם אדם חייב להוציא ממון לצורך השבת אבידה. המשנה (בבא מציעא ל:) אומרת: "היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי סלע, אלא נותן לו שכרו כפועל. אם יש שם בית דין - מתנה בפני בית דין, אם אין שם בית דין בפני מי יתנה? שלו קודם".

המשנה עוסקת באדם שרואה את אבידת חברו, אבל הטיפול באבידה יגרום למשיב להפסיד זמן עבודה, וממילא להפסיד כסף. המשנה אומרת, שאם יש במקום בית דין, ומסבירה הגמרא שהיינו שיש שם שלושה בני אדם, יכול המשיב להתנות עימהם, שלא יפסיד את שכרו, ובמקרה כזה, הוא נוטל את כל השכר שהפסיד מבעל האבידה. אולם, אם אין שם שלושה בני אדם, המשיב יוכל לתבוע מהמאבד שכר רק 'כפועל', ובגמרא (שם לא:) מבואר שהיינו 'כפועל בטל של אותה מלאכה'. במידה ואינו רוצה ליטול שכר מועט זה, רשאי המוצא שלא לעסוק בהשבת האבידה, כיוון שאדם אינו צריך להפסיד כסף, כדי לקיים את מצוות השבת אבידה. בביאור 'כפועל בטל של אותה מלאכה', נחלקו הראשונים. רש"י פירש: "כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה - כמה אדם רוצה ליטול ולפחות משכרו ליבטל ממלאכה זו כבדה, שהוא עוסק בה, ולעסוק במלאכה קלה כזו, הכל לפי כובד המלאכה וריבוי שכר, יש מלאכה שטורחה קל ושכרה רב, או חילוף".

דהיינו, לפי רש"י, מעריכים כמה היה מוכן להפסיד משכרו, על מנת לעבוד בשמירת האבידה. במידה ומלאכתו של המוצא היא מלאכה קשה, ושמירת האבידה היא מלאכה קלה, מניחה הגמרא, שהמאבד יהיה מוכן ליטול שכר נמוך יותר, כדי לעבוד קשה פחות. את ההפרש הזה ינכו מהשכר שנוטל הפועל.

התוספות (בבא מציעא סח. ד"ה ונותן) חולקים על רש"י. טענתם העיקרית היא, שלפי פירוש רש"י, נמצא שאדם נוטל שכר על שמירת האבידה. שכן, אילו היו שואלים אדם כמה הוא מוכן לפחות משכרו כדי לא לעבוד בכלל, בוודאי היה מוכן לפחות יותר, מאשר כששואלים אותו כמה הוא מוכן לפחות משכרו, כדי לעבוד בשמירת אבידות. ולא יתכן שהמוצא יטול שכר על שמירת האבידה, משום שבגמרא בבבא קמא (נו:) אומר רבה, שהסיבה ששומר אבידה נחשב שומר חנם היא משום שהוא אינו נהנה במלאכה.

הדין שאסור ליטול שכר על השבת אבידה אינו דין ייחודי למצוות השבת אבידה. המשנה בבכורות (כט.) אומרת: "הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים להעיד עדותיו בטלין להזות ולקדש מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה אם היה כהן וטמאהו מתרומתו מאכילו ומשקו וסכו ואם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו כפועל".

וביארנו הטעם בגמרא: "מנהני מילי? אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא ראה למדתי אתכם וגו' - מה אני בחנם אף אתם בחנם. תניא נמי הכי: כאשר צוני ה' אלהי - מה אני בחנם, אף אתם בחנם".

דהיינו, שאסור ליטול שכר על כל קיום מצוות עשה.

להלכה, פסק המחבר (חושן משפט סימן רסה) כדעת התוספות, והרמ"א מביא את שיטת רש"י.

המגיד משנה (הלכות גזלה ואבידה פרק יב הלכה ד) מביא פירוש שלישי למונח 'פועל בטל' בשם הרשב"א - כאשר יש הרבה ביקוש לפועלים (מלאכה מרובה) הרי השכר גבוה. אבל כאשר אין הרבה ביקוש, הפועלים נשכרים אפילו בזול, כדי שלא ישבו בטלים. הברייתא אומרת, שלמרות שהפועל הפסיק לעבוד בשעה שהמלאכה מרובה והשכר גבוה, הוא נוטל שכר רק כפועל בטל, דהיינו כמו בשעה שאין הרבה ביקוש. וכתב הש"ך (שם סק"א) שגם פירוש זה נכון להלכה.

חיוב השבת אבידה אינו מתייחד רק להשבת חפץ, שבעליו אינו יודע היכן הוא. הגמרא בבבא מציעא (לא.) אומרת: "אמר רבא: לכל אבידת אחיך - לרבות אבידת קרקע. אמר ליה רב חנניא לרבא: תניא דמסייע לך; ראה מים ששוטפין ובאין - הרי זה גודר בפניהם".

כיוצא בזה, מצונו שאדם חייב להגן על צאן חבירו מפני חיות טורפות או מפני טביעה בנהר. דוגמא מופשטת יותר היא חובת הגדת עדות. ההלכה היא, שמי שיודע עדות לחברו ולא העיד, אינו חייב לשלם את ההפסד שנגרם לבעל הדין מחמת שלא העיד. וביאר הרמב"ן (קונטרס דינא דגרמי) את טעם הדבר: "וטעמא דמילתא, שאף הוא אינו חייב להעיד לו אלא מדין גמילות חסדים שחייבה תורה להעיד. ואם לא רצה לקיים אותה מצוה, אין מן הדין לחייבו ממון... אבל מי שאינו רוצה להעיד פטור, שאין עליו חיוב ממון, אלא מדרך גמילות חסדים. ואם אינו רוצה להטריח ולהצילו אינו חייב. למה זה דומה למי שרואה כיסו של חברו אבד ואינו מצילו... שאין בית דין מחייבים אותו בכך...".

על סמך דברי הרמב"ן כתב רבי יוסף קארו (שו"ת אבקת רוכל סימן קצה), שכיוון שחיוב הגדת עדות דומה לחיוב השבת אבידה, אין חובה לעשותו במקום שבו המשיב מפסיד ממון, והוא הדין שאין חובה להעיד במקום סכנת הגוף.

גליון זה חותם את עיסוקנו בהלכות השבת אבידה. בגליון הבא נתחיל לעסוק בדיני שומרים.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ו)

Israel

ישראל
שבת תשס"ה

תפירת פצע בשבת

שאלה

אני רופא דתי המתגורר בישראל בקהילה קטנה יחסית. אני מעוניין לקנות ערכה לתפירת פצעים עבור אנשי השכונה, כיוון שהמקום היחיד באזורנו שנותן שירות כזה מעסיק רופאים שאינם מקפידים על הלכות שבת. מאידך גיסא, אני חושש מלחץ חברתי לתפור גם במקום שאין חיוב וצורך לעשות זאת בשבת. רוב הפצעים אינם מצריכים תפירה כדי לעצור את הדם. עצירת הדם מושגת על-ידי לחץ על המקום לפני התפירה; ברוב המקרים, הצורך לתפור הוא צורך אסתטי או בגלל מיקומו של הפצע. האם אני רשאי לקנות ערכה כזו (הכוללת דבק לעור) בהתחשב בבעיות ההלכתיות של עשיית קשר בשבת, כאשר אני יכול להשתמש בדבק? כאשר מותר לי לתפור, מה ייחשב כשינוי? האם יש לאפשר לרופא שאינו מגדיר עצמו כדתי שיתפור במקומי, כדי שלפחות יעשו מלאכה בשבת בהיתר לצורך רפואה, ולא יחללו סתם שבת? האם יש הבדל בחומרת האיסור בין תפירה בחוט ומחט ובין הדבקה בדבק או ב"פרפר" (פלסטר)?

תשובה

- א. נחלקו הפוסקים אם יש איסור תופר בשבת¹ בגוף האדם. יש שמתירים בכל דרך², יש שאוסרים בכל דרך³ ויש שאוסרים תפירה בחוט ומחט אך מתירים הדבקה בדבק או ב"פרפר"⁴.
- ב. אם המקרה שלפניך הוא פיקוח נפש, ואפילו ספק פיקוח נפש – מותר לתפור⁵, ואם הדבר אפשרי רפואית עדיף להדביק בדבק או ב"פרפר"⁶.
- ג. אם אין חשש סכנה כלל, והצורך בתפירה הוא אסתטי, יש להימנע מלתפור או להדביק⁷. ויש מי שפוסק שכל פצע המצריך תפירה יש בו חשש זיהום, וממילא הוא מגדיר את המצב כספק פיקוח נפש, ולכן מותר אף לתפור⁸ אם אי אפשר להדביק.
- ד. כדאי לך לרכוש ערכה כזו, שתעמוד לרשותך בעת הצורך, כך שתמיד תוכל לשקול את המקרה לגופו ולמעט בחילול שבת ככל שניתן.
- ה. במקרה של פיקוח נפש יש להעדיף טיפול של רופא שומר תורה ומצוות מטיפול של רופא שאינו מגדיר עצמו כשומר תורה ומצוות⁹.

¹ מלבד הדיון במלאכת תופר, העירו הפוסקים גם על בעיית הקשירה המתבצעת בכל תפר ותפר. קשירה זו היא אינה קשירה של קיימא, כיוון שהיא נעשית רק לכמה ימים. לכן, בין לדעת הר"י והרמב"ם ובין לדעת רש"י והרא"ש – עיין בתמצית שיטותיהם בהקדמת ה"משנה ברורה" (סי' שיז) – היא איסור דרבנן, שיש להתירו במקום חולי ואפילו אינו של סכנה. עיין עוד ב"ציץ אליעזר" (כ תשובה יח) וב"מנחת שלמה" (במהדורה קמא ב סי' לד סעי' לב).

² שו"ת "ציץ אליעזר" (שם), הרב יצחק זילברשטיין ב"תורת היולדת" (פרק לד הערה לח), וצ"ח שם שגם הרב יחזקאל אברמסקי הסכים לכך, אלא שהמחבר עצמו נשאר שם בצריך עיון, "שמירת שבת כהלכתה" (פרק לה הערה סב) ושו"ת "אבן ישראל" (ח סי' כז) – אלא שלדעתו יש איסור קושר בתפירת פצע, וראה לעיל בהערה 1. גם הגרנ"א רבינוביץ מצדד בדעה זו, שאין איסור תופר בגוף האדם. להלן רשימת הנימוקים של המתירים:
א. אין דרך תפירה בכך.

ב. גם אם יש דרך תפירה בכך, היא עשויה על מנת להתקיים רק כמה ימים, ולכן זו תפירה שאינה של קיימא, וכפי שפסק הרמ"א (שם סי' שיז סעי' ג) שיש מתירים תפירה שאינה של קיימא, ו"אין להתיר בפני עם הארץ". אם כן, במקרה זה שהוא במקום חולי או צער יש להתיר.

ג. בסופו של תהליך הגוף הוא שמרפא ומחבר את עצמו בחזרה, ואילו התפירה רק סייעה לפעולת ההחלמה.

³ הגר"ש אלישיב (הובאו דבריו ב"נשמת אברהם" ד עמ' סא), ולכך נוטה גם דעת הרב שמואל וואזנר ב"שבט הלוי" (ט סי' עד), אלא שנשאר בצריך עיון למעשה. נימוקם: ישנן מלאכות שוודאי אסורות בגוף האדם – כגון כתיבה (רמב"ם שבת פרק יא הל' טז), יש המותרות לכתחילה – כגון כיבוס, ויש מלאכות שאין בהן הכרעה – כגון תופר; ולכן יש להחמיר בספק איסור תורה בתפירה וגם בהדבקה ב"פרפר" או בפלסטר.

4 הגרש"ז אוירבך ("מנחת שלמה" שם), וכן מורה לשואלים הרב יהושע נויבירט. נימוקיהם: אמנם ניתן להעלות סברות להקל בתפירה (עין שם), אך אין לעשות זאת מסברה בעלמא ויש לחשוש לאיסור תורה. ולעניין שימוש ב"פרפר" כתב הגרש"ז אוירבך: "אין כאן מעשה תפירה, ורק מונעים הפרדה".

ולכאורה יש להקשות על שיטה זו, שהרי הרמב"ם (שבת פרק י ה' יא) פסק: "המדבק ניירות עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו, הרי זו תולדת תופר וחייב", וכן פסק המחבר (שו"ע או"ח סי' שמ סעי' יד). כיוון שמדבק הוא תולדה של תופר, מה מקום יש לחלק בין תפירה בחוט ומחט להדבקת "פרפר" או פלסטר? אולי ניתן ליישב בדרך זו: כל אחת מל"ט אבות המלאכה שנאסרו בשבת כוללת גם תולדות שאסורות גם הן מן התורה, אלא שיש לשאול מהו ההבדל בין התולדה לאב. ויש לומר שכל אב מלאכה מתאפיין בשני דברים: מעשה המלאכה ותכלית המלאכה. כל פעולה שתדמה אל האב במעשה המלאכה או בתכליתה הריהי תולדה, ואם אינה זהה לאב באף אחת משתי הבחינות, אין בפעולה זו איסור תורה. הרמב"ם פסק (שם ה' יד): "העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה חייב משום בונה". פעולה זו של עשיית נקב מועילה ודאי לבניין, והיא תולדת בונה כיוון שהיא דומה לאב בתכלית, למרות שמעשה המלאכה אינו דומה כלל, שעל פניו נעשית כאן פעולת הריסה. גם "המגבן את הגבינה – הרי זה תולדת בונה" (שם ה' יג); המגבן אינו דומה לאב בתכלית המלאכה, כיוון שהוא יוצר גבינה ולא בניין, אבל מעשה המלאכה זהה לבונה, מפני שהוא אוסף ומלקט חלקים נפרדים לדבר אחד. נראה שפוסקים אלו סוברים שתפירה באדם היא תולדה ולא אב. היא אמנם זהה לאב במעשה המלאכה, אבל לא בתכלית. בעוד שבאב "תופר" התפירה מחברת שני חלקים לאחד באופן מוחלט וסופי, בתפירה באדם זוהי רק תחילתו של תהליך, שייגמר בעתיד על-ידי הגוף עצמו. גם מדבק ניירות הוא תולדה ולא אב, בגלל הדמיון בתכלית המלאכה – חיבור מוחלט וסופי, אך לא במעשה המלאכה. אבל הדבקה בגוף האדם אינה דומה לאב (מלאכת תופר) כלל, לא במעשה ולא בתכלית, ואין בדבר איסור תורה, ועדיין צריך עיון.

5 שו"ע (או"ח סי' שכט). נוסף עוד כי בכל מקום שיש גם חשש זיהום אם לא יתפור, הרי זה בכלל ספק פיקוח נפש.

6 עין שם (סי' שכח סעי' יב), וב"משנה ברורה" (סי' ק לה): "דכל מה דנוכל לעשות בהיתר, לא שבקי התירא ונעשה באיסור", ולחלק מהפוסקים הדבקה עדיפה מתפירה.

7 עין בהערה 5.

8 הגרנ"א רבינוביץ והרב שבת רפפורט (מעורכי ה"אגרות משה") בעל-פה.

9 רופא שומר תורה ומצוות ימעט ככל שיוכל בחילול שבת, ולא יעשה דברים שאינם לצורך. עין ב"מנחת שלמה" (שם סעי' לה), ב"ילקוט יוסף" (שבת ד עמ' רטו) וב"ציץ אליעזר" (יג סי' נו אות ח) – ועין שם בטעם הנוסף.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה)